

Stina Fernqvist & Elisabet Näsman

Välfärdsstatens logik?

Erfarenheter från föräldrar med kognitiva och ekonomiska svårigheter

The logic of the welfare state? Experiences from parents with cognitive and financial difficulties

Previous research has shown that parents with cognitive difficulties (neuropsychiatric impairments and/or intellectual disability) often are at risk of poverty. The same is reported from the Swedish welfare state, and such financial hardship may have a profound effect on family life. How these parents experience poverty and how their experiences can be related to cognitive difficulties and notions of poverty is addressed in this article. Their ability to cope in everyday life partly relies on whether, or how, existing support caters to the specific needs of these individuals. This article draws on research on poverty, disability and family. Based on interviews with parents with cognitive difficulties, these questions are discussed: how does their financial situation affect family life? How do they experience support from relatives and professionals? What kind of support is available from the welfare state, and to what extent does this support comprise perspectives on family and children? How do the parents experience informal support from their own family? How can this problem complex be localized in legislation and practice? The findings discussed here suggest that these parents often associate their experiences of poverty with the limitations caused by their impairments. Parents further state that they often rely on their own agency to get proper support, which can be very difficult, and question how support for these parents could be handled differently, in terms of both legislation and practice. The findings also show that support from society is often mediated on an individual level through initiatives from social workers and other persons working near the family, which highlights the absence of systematic support directed towards these parents.

Stina Fernqvist är forskare i sociologi vid Institutet för bostads- och urbanforskning vid Uppsala Universitet.

Elisabet Näsman är seniorprofessor i sociologi vid Uppsala universitet.

Kontakt: stina.fernqvist@ibf.uu.se

Inledning

Den svenska välfärdsstatens perspektiv på funktionsnedsättning har förskjutits dramatiskt på förhållandevis kort tid. Institutionsvård har successivt ersatts av en politik grundad på en integrationstanke och synen på individer med funktionsnedsättning kan idag sägas vara dominerad av integrations-, medbestämmande- och normaliseringsprinciper med därtill kopplade rättigheter rörande delaktighet och autonomi (se Starke, 2005; Socialstyrelsen, 2010a; Lövgren, 2013). I detta ingår förväntningar på aktivitet på arbetsmarknaden, eget boende och familjebildning (se Helgöy, Ravneberg & Solvang, 2003). 2009 ratificerade Sverige FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar, som bland annat slår fast tillerkännandet av en tillfredsställande levnadsstandard samt rätt till ekonomiskt stöd. Forskning visar dock att personer med funktionsnedsättning ofta är ekonomiskt utsatta. Socialstyrelsen noterar att personer med funktionsnedsättning i Sverige i många avseenden lever under sämre förhållanden än majoritetsbefolkningen, med lägre utbildningsnivå och exkludering från arbetsmarknaden (se Socialstyrelsen, 2010a; 2010b). Personer med kognitiva svårigheter som uppstår stöd enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS 1993:387) eller Socialtjänstlagen (SoL 2001:453) rapporteras ha en lägre disponibel inkomst i jämförelse med både totalbefolkningen och andra grupper med funktionsnedsättning. Både forskning och erfarenheter från professionella inom verksamheter riktade till vuxna med kognitiva svårigheter visar att dessa ofta har knappa ekonomiska resurser och riskerar att leva i mer eller mindre stadigvarande fattigdom (Emerson, 2007; McConnell et al., 2011), vilket sannolikt ytterligare begränsar möjligheterna till delaktighet i det omgivande samhället.

Hur många barn som lever med föräldrar med kognitiva svårigheter är oklart. I Sverige har lokala kartläggningar visat att det kan vara en procent av alla barn, och närmare hälften av de barn som utretts av den sociala barnvården, som har en förälder med behov av stöd på grund av kognitiva svårigheter (Bruno, 2012). De ekonomiska villkoren för deras föräldraskap har sällan belysts, men enligt en nyligen publicerad australiensisk studie löper föräldrar med intellektuell funktionsnedsättning betydligt större risk än andra föräldrar att exkluderas från arbetsmarknaden och vara socialt, materiellt och hälsomässigt eftersatta (Man, Llewellyn & Wade, 2014).

Den ettåriga svenska studie som denna artikel bygger på syftar till att utforska betydelsen av ekonomisk utsatthet i familjer där föräldrarna har kognitiva svårigheter. Studien utgår från teoretiska perspektiv och forskning rörande ekonomisk utsatthet i välfärdsstaten samt forskning om funktionsnedsättning och funktionalitet, där relationen mellan funktionsnedsättningen och omvärlden betonas snarare än funktionshinder som individualiserad egenskap (se Schalock, 2011). Artikelns syfte är att utforska svårigheter och möjligheter till stöd relaterade till ekonomin i familjer där föräldrar har kognitiva svårigheter. Vi inleder med att granska formellt stöd i lagstiftning och myndighetspraktik, ger sedan en sammanfattande bild av familjernas ekonomiska svårigheter, för att därefter belysa deras problem

med legitimiteten i att behöva ekonomiskt stöd och de erfarenheter de har av både formella och informella stödformer. Vi avslutar med en samlad kommentar till vad vår diskussion kan säga om de ekonomiska villkorens betydelse för dessa familjer.

Ekonomisk utsatthet och funktionsnedsättning i familjen: välfärdsstatliga perspektiv och åtgärder

I Sverige syftar ett utvecklat socialförsäkringssystem till att motverka att människor hamnar i utanförskap på grund av ekonomiska svårigheter. Till de grupper som välfärdsstaten därigenom ger stöd hör människor med funktionshinder som innebär nedsatt förmåga till egen försörjning genom lönearbete. Den försörjningsförmågan kan hos föräldrar med kognitiva svårigheter begränsas både av svårigheter på arbetsmarknaden och av problem med att hantera hushålls-ekonomi. Föräldrar som lever under en mer långvarig ekonomisk utsatthet kan uppleva starka känslor av otillräcklighet på grund av sin oförmåga att ge barnen det de anser att barnen behöver (Ridge, 2002; Hjort, 2004; Näsman, Ponton von Gerber & Fernqvist, 2012). Ekonomisk utsatthet kan också upplevas som något skamligt som bör döljas för omgivningen (se t.ex. Näsman et al., 2012). Familjerna i denna studie utgör sannolikt inga undantag från detta, men situationen kompliceras här ytterligare av föräldrarnas funktionsnedsättning. Den ekonomiska utsattheten kan betraktas som en problematik vid sidan av funktionsnedsättningen, men samtidigt djupt sammanlänkad med den, då svårigheter uppstår i vardagen där såväl funktionsnedsättningen som den ekonomiska utsattheten måste hanteras.

Försörjningsförmågan hos föräldrar med kognitiva svårigheter kan begränsas både av villkoren på arbetsmarknaden och av problem med att hantera vardagsekonomin, vilket i sin tur gör det svårt att beviljas ekonomiskt bistånd, men här finns också andra problem. Att möta omvärldens krav på att klara av vardagen, trots att ekonomin ofta är ansträngd, kan vara en utmaning för personer med kognitiva svårigheter (Socialstyrelsen, 2010a; Levinsson & Jiborn, 2013). Såväl tidigare forskning om dessa familjer som intervjuer med professionella inom relevanta verksamheter i denna studie pekar på att skamkänslor och rädsla för stigmatisering kan utgöra hinder för att söka ekonomiskt bistånd (se t.ex. Ineland, Molin & Sauer, 2013) trots att behovet finns. Tidigare forskning har även visat att dessa föräldrar ofta undviker kontakt med socialtjänsten av rädsla för att barnen ska bli omhändertagna (Starke, 2005; Swain & Cameron, 2003). I möten med professionella kan föräldrar försöka dölja sin funktionsnedsättning, med den risk det innebär för bemötande och tillgång till stöd, samtidigt som funktionsnedsättningen kan komplicera kommunikationen av relevant information till rätt personer (Bruno, 2012, se även Lassinantti, 2014). Socialtjänst och andra stödinstitanser kan å sin sida misstolka uttryck för funktionsnedsättningar som slarv eller bristande uppmärksamhet (Jones, 2013), vilket också kan påverka möjligheterna till ekonomiskt stöd. Som Helgöy med flera påpekar föreligger på ett mer övergripande plan "severe tensions in the relationship between welfare state professionals and their clients. A key problem is the clash between services founded on the logic of welfare bureaucracy, and demands by

people with disabilities that are founded in their life worlds” (Helgöy et al., 2013, s. 472). Den komplexiteten när det gäller den ekonomiska situationen för dessa föräldrar indikerar att det kan vara svårt för dem att få rätt stöd, vilket motiverar att utforska det närmare.

Lagstiftning och stödformer: överlappningar och potentiella glapp

Ett verktyg välfärdsstaten valt för att tillgodose behoven för personer med funktionsnedsättning är LSS, som till skillnad från SoL inte omfattar direkt ekonomiskt bistånd¹. Eftersom de personer som vår studie fokuserar på, några av informanterna inkluderat, berörs av insatser enligt båda lagarna anser vi det relevant att nämna något om skillnader i formuleringar och perspektiv mellan lagtexterna då de är relevanta för förståelsen av stödet till familjerna. Jämförelsen kan ses som vanskelig; rätt till bistånd enligt SoL är t.ex. mer avhängigt rättspraxis medan LSS är specifikt inriktad mot individer som bedöms ha behov utifrån de i lagtexten definierade personkretsarna². Vår studies primära intresse är vilka former av *ekonomiskt* stöd som är möjliga för denna grupp familjer varför LSS kan anses mindre relevant, men jämförelsen rymmer fler dimensioner. Från professionella i verksamheter riktade till dessa familjer påtalas exempelvis att insatser via LSS har den funktionsnedsatta individen i fokus medan SoL har ett tydligare familjeperspektiv. Detta kan orsaka förvirring hos de hjälpbehövande, men även hos stödgivande instanser, då samma familj kan få insatser enligt båda lagarna. Kan ett individanpassat stöd så som LSS avser utvidgas till att också omfatta ett familjeperspektiv? Det ligger utanför den här studiens gränser att utforska det närmare, men vi konstaterar att de skiftande perspektiven kan orsaka problem för dessa föräldrar och vi noterar att familjerna befinner sig i ett glapp av såväl lagstiftningsmässig, socialpolitisk och diskursiv art vilket rimligen kan få konsekvenser för möjligheterna till lämpligt ekonomiskt stöd. Saknas diagnos sker heller ingen kategorisering utifrån personkrets, vilket utesluter stöd enligt LSS. Det är rimligt att anta att många som har både kognitiva och ekonomiska svårigheter saknar stöd enligt LSS eftersom de är utan diagnos. De har då sannolikt även svårt att få ekonomiskt stöd enligt SoL eftersom de på olika sätt har svårigheter att uppfylla de villkor som ställs eller kan dra sig för att söka stöd, kanske delvis just för att de saknar stöd genom LSS. Det är således möjligt att de aktuella lagarna, genom sina gränssättningar och tillämpningar, inte alltid medför adekvat ekonomiskt stöd till dessa föräldrar.

Den ekonomiska ersättning som är aktuell för personer som på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning inte kan lönearbeta är aktivitetsersättning för unga och sjukersätt-

---

1 På grund av svårigheten att särskilja försörjningsstöd från övrigt bistånd går båda i Socialstyrelsens hantering under beteckningen ”ekonomiskt bistånd” (se t.ex. Socialstyrelsen, 2010b), så även i denna artikel.

2 I 1§ i LSS görs en indelning av funktionsnedsättningar i tre grupper, vilka brukar omnämnas som personkretsar och inkluderar personer med 1) utvecklingsstörning eller autismliknande tillstånd, 2) betydande intellektuellt funktionshinder samt 3) personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder (se <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19930387.HTM>)

ning för personer över 30 år. Dessa ersättningar regleras, till skillnad från ekonomiskt bistånd, via socialförsäkringsbalken och behovsprövas inte i förhållande till den ekonomiska situationen. Ekonomiskt bistånd via SoL betraktas ofta som samhällets yttersta ekonomiska skyddsnät och som ett tillfälligt stöd. Den förväntade tillfälligheten innebär dels att nivån enligt normen ligger på en låg nivå som inte täcker behov som uppstår på längre sikt, dels att behovet prövas på nytt vid varje återkommande ansökan. Bistånd för vissa specifika behov måste därtill sökas separat. I vår studie framkommer att många av informanterna, trots annan ekonomisk ersättning, ändå upplevt behov av ekonomiskt bistånd varför det är relevant att nämna båda här. Socialstyrelsen (2010b) noterar också att det sedan en tid är dubbelt så vanligt att personer med funktionsnedsättning tar emot ekonomiskt bistånd. Nivån på såväl aktivitets- och sjukersättningen som försörjningsstödet är låg. Aktivitetsersättning är i likhet med ekonomiskt bistånd inte tänkt som långsiktig försörjningskälla, vilket likväl kan bli fallet. Familjer kan således leva ekonomiskt utsatta under lång tid, en del kanske under barnens hela barndom. Värt att notera är också att sjukersättningen, som är en mer varaktig försörjningsform, bedömts ligga på en så låg nivå att risk för fattigdom föreligger. Socialstyrelsen (2010b) konstaterar att "sådana inkomstkällor täcker endast de nödvändigaste utgifterna och personerna riskerar ett liv strax ovanför fattigdomsstrecket" (s. 54) och bedömer vidare "att undersökningsgruppens ekonomiska situation bör utredas vidare, för att undersöka i vilken utsträckning sjuk- eller aktivitetsersättning eller ekonomiskt bistånd utgör långsiktiga inkomstkällor och vilka konsekvenser det i så fall får för gruppen" (Socialstyrelsen, 2010a, s. 89). I våra data finns förutom dessa inkomstkällor även bostadsbidrag och förmedlingsmedel. Förmedlingsmedel är en biståndsform som regleras via SoL och innebär att betalning av räkningar och andra utgifter sköts med översyn av socialtjänsten genom att pengar portioneras ut jämnt över månaden. Riktlinjerna för förmedlingsmedel påpekar att stödet bör medges i kombination med budgetrådgivning och om stödbehovet överskrider sex månader ska det övervägas om god man är en lämpligare lösning³.

Metod och genomförande

De åtta föräldrarna i studien⁴ rekryterades främst genom kontakt med verksamheter inriktade mot föräldrar med kognitiva svårigheter. En förälder hade fått kännedom om studien och kontaktade själv projektgruppen för att delta. Föräldrarna upplever till följd av funktionsnedsättningar i varierande grad svårigheter med närminne, koncentration och problemlösning. Några av informanterna har en diagnostiserad intellektuell funktionsnedsättning. Fyra av informanterna lever i en parrelation med den andra föräldern (eller

3 Se t.ex. <http://www.soderhamn.se/download/18.1de20ec12dc724fc9f80001907/1384395737704/Riktlinjer+F%C3%B6rmedlingsmedel.pdf>

4 Studien är granskad och godkänd av den regionala etikprövningsnämnden.

gjorde det under barnens uppväxt), två av dessa partners har också någon form av kognitiva svårigheter. Informanterna är mellan 30 och 55 år vilket medför att några berättar om episoder bakåt i tiden. Eftersom merparten av informanterna vid intervjutillfället har barn i skolålder bedömdes inte detta vara problematiskt för analysen som helhet. Erfarenheter av ekonomisk utsatthet var inte ett initialt urvalskriterium eftersom projektgruppen prioriterade att kontakta så många föräldrar som möjligt. Det framgick dock snart att trots en variation i typ av svårigheter och livssituation i övrigt var erfarenhet av ekonomisk knapphet en stark gemensam nämnare för samtliga. Merparten hade sjukersättning och endast en av informanterna hade delvis inkomst i form av lön. Övriga inkomstformer var vid intervjutillfället arbetslivsintroduktion, försäkringsutbetalning, underhållsstöd, vårdbidrag och barnbidrag⁵. Flera har sökt ekonomiskt bistånd, då de upplevt att de befintliga ersättningarna inte räcker för att täcka familjens behov, men av olika skäl fått avslag. Några hade beviljats stödpersoner som kontaktperson eller ledsagare enligt LSS eller SoL, andra fick stöd från hemterapeut eller boendestödjare och några hade en god man. Flera berättade också om erfarenheter av insatser de haft tidigare.

Intervjuerna genomfördes i lokaler tillhörande verksamheter för familjer där föräldrarna har kognitiva svårigheter. Ingen annan än informant och projektgrupp var närvarande i rummet, med undantag för en intervju där ledsagare satt med på informantens begäran. Längden på intervjuerna varierade mellan ca 50 minuter och två timmar. Intervjuerna med föräldrarna följde ett tematiskt upplägg där teman bland annat hämtats från en tidigare studie av fattigdom i barnfamiljer (Näsman et al., 2012). Det lämnades stort utrymme för föräldrarna att väcka frågor och följa sina egna tankegångar. Intervjuerna spelades in, transkriberades ordagrant⁶ och analyserades efter kodning med ett tillvägagångssätt inspirerat av inriktningen *grounded theory* (se Charmaz, 2006). I praktiken innebar det att intervjuutskriften lästes upprepade gånger, delades in i koder och sorterades i analysprogrammet ATLAS.ti. Koderna samlades sedan under de teman som analysavsnittet är uppbyggt kring. Inom ramen för studien har även expertintervjuer utförts inom verksamheter riktade till dessa familjer, däribland överförmyndarförvaltningen gällande gode män och kommunens råd- och stödverksamhet gällande hemterapeuter. Syftet var att få exempel på professionellas uppfattning om villkoren för, och stödet till, dessa familjer. De intervjuerna utgör inte en del av analysen (intervjuutdrag har dock använts för att kommentera resonemang) och har därför inte kodats enligt ovan.

---

5 För att skydda informanternas anonymitet redovisas inte varje enskilt inkomstförhållande eller stödinsatser i detalj. Informanterna framträder i texten med fingerade namn.

6 I presentationen har språket justerats något, dels för läsbarhetens skull men också för att ytterligare skydda informanternas anonymitet (se Trost, 2005).

Föräldrarnas erfarenheter och perspektiv

Samtliga föräldrar har erfarenhet av att hanteringen av ekonomin fungerat dåligt, om än i varierande grad. Långvariga kontakter med kronofogden, skuldsanering, avstängd el samt hot om avhysning förekommer i våra data vilket indikerar att den ekonomiska knappheten kan vara utbredd i denna kategori familjer, men det ger också en fingervisning om hur allvarlig situationen kan vara. Det handlar inte enbart om relativ fattigdom i form av ojämlika konsumtionsvillkor utan även om fattigdom som drabbar mer basala behov. I nedanstående analys redovisas föräldrarnas berättelser om sin ekonomiska utsatthet med fokus på stöd. Avsnittet kommer att behandla formellt stöd, stöd från det informella nätverket och stöd från välgörenhetsorganisationer.

Ekonomisk utsatthet och kognitiva svårigheter: specifika problem och dilemman

Att de kognitiva svårigheterna gör det mer problematiskt att hantera en knapp ekonomi på ett hållbart sätt kan förstärka de känslor av skam och otillräcklighet som den ekonomiska situationen i sig kan medföra. Här finns en risk för en negativ påverkan på föräldrarnas självkänsla och självtillit liksom risk för dubbel stigmatisering från omgivningen. Detta avsnitt ägnas därför åt länkarna mellan ekonomisk utsatthet, kognitiva svårigheter och de situationer som kan uppstå i mötet med omgivningen. Tvåbarnsföräldern Lena Björk, vars partner också har kognitiva svårigheter, berättar:

Det finns ju en anledning till att jag är hemma med sjukbidrag. Folk brukar fråga mig ”vad gör du?” ... jag jobbar, hemma. Det ska städas, diskas, tvättas, skickas iväg barn till skolan, fixas läxor, det ska finnas mat och rena kläder. Det är ett heltidsjobb för mig. ”Det kan du väl göra på kvällen?” Ja det kan man säkert. Nu har jag den här chansen att få må bra, annars kommer jag bli liggande ... skickar iväg ungarna och sen blir det inget mer, för det blir för mycket. För mig är inte ett jobb arbetskamrater eller stå vid ett rullband, utan att min vardag ska gå bra, att mina barn trivs och att det är rent och snyggt. Mat på bordet och rena kläder. Du ska bara veta vad jag fått höra, ”du kan väl skaffa dig ett jobb istället för att gå därhemma”, det är inte det det handlar om.

Omgivningens frågor om jobb markerar det avvikande hos henne och hennes situation. Med arbetslöshet avses i välfärdsstaten att sakna lönearbete, vilket förväntas vara sättet en förälder försörjer sig och sina barn på. Att istället ”leva på bidrag” är en ifrågasatt position som aktualiserar samhällets bedömning av fattiga som antingen förtjänta av samhällets stöd då de utan egen förskyllan blivit fattiga eller som oförtjänta av stödet, vilket borde innebära att de nekas stöd (se t.ex. Starrin, 2008). I citatet länkar Lena explicit den ekonomiska situationen med (in)aktivitet på arbetsmarknaden, något som kan ses som en följd av arbetslinjens genomslag i hanteringen av socialpolitiska frågor och den aktiveringsdiskurs som kan sägas

präglade den allmänpolitiska debatten såväl som praktiskt socialt arbete (se även Johansson, 2001; Milton, 2006). Omgivningens krav i citatet ifrågasätter legitimiteten i de villkor som föräldern upplever som nödvändiga på grund av funktionsnedsättningen. Lena Björk tillskrivs därigenom en degraderande position och ett utanförskap, som hon upplever som orätt då hänsyn inte tas till funktionsnedsättningen som borde göra att hon ses som värdig samhällets stöd. Funktionsnedsättningar som saknar synliga tecken innebär en risk att bli ifrågasatt utifrån normativa föreställningar om den enskildes ansvar i förhållande till arbete och ekonomisk hushållning (jfr Johansson, 2001). Det kan även gälla vid ansökan om ekonomiskt bistånd om inte funktionsnedsättningen synliggörs så att oförmågan att arbeta blir erkänd och lönearbetslösheten därmed legitim.

För att få stöd krävs mer än synlig legitimitet i de behov som berättigar till stöd, nämligen att föräldern känner till vilka former av stöd som finns att söka och från vilken instans. I vår korta genomgång av formella stödformer framgår att olika lagar reglerar dem – och olika myndigheter administrerar dem – vilket i sig kan försvåra tillgängligheten för dem som behöver stöd, inte minst om behoven har sin grund i kognitiva svårigheter. Ella Skog har två vuxna barn och har nyligen fått en neuropsykiatrisk diagnos. Hon beskriver glappet mellan olika instanser och arbetet hon själv måste lägga ner på att hantera vardagen:

Intervjuare: Så du har kommunen, landstinget och försäkringskassan att göra med..?

ES: Ja, det kan ju inte jag hålla i huvudet. Det tror jag inte att de som har med mig att göra kan heller.

I: De har inte grepp om annat än sitt eget?

ES: Nej, och sen när man hamnar dels i psykiatri och dels i funktionshinderomsorgen som det heter i kommunen, det blir så luddigt alltihop. När du har arbete kan du få arbetshjälpmedel, studerar du kan du få hjälpmedel i studierna. Men när man bara har sjukersättning, varifrån får jag hjälp? Har man då exekutiva svårigheter att ta sig för... Om man inte kan googla eller gå in på internet får man inte veta nånting. Nu har jag kommit så pass långt att jag kan förstå det. Jag har fått verktyg men jag har fått jobba fram till det själv.

Här tydliggörs hur tillgängligheten kan vara problematisk för föräldrar med kognitiva svårigheter, både från samhällets sida men också eftersom funktionsnedsättningen i sig utgör hinder. Ella återkommer till detta flera gånger under intervjun och efterlyser en samordnande funktion som i högre grad ser till familjens behov, även de ekonomiska, som helhet. Att inte veta vilket slags stöd man har rätt till skulle kunna leda till, eller förvärra, ekonomisk utsatthet. Ella poängterar här att mycket är avhängigt hennes egen förmåga att söka och tillgodogöra sig information och att vända sig till rätt instans – att vara aktiv. I en rapport om villkoren för familjer där föräldrarna har kognitiva svårigheter (Bruno, 2012) framkommer att det ofta finns brister i kommunernas hantering av dessa familjer, främst rörande

samverkan och olika instansers insyn i varandras ärendehantering. Med utgångspunkt i föräldrarnas förutsättningar efterfrågas ett ökat samarbete myndigheter emellan, både på kommunal och statlig nivå (a.a.). Föräldrarna i vår studie understryker att det kan vara svårare för just dem att nå rätt stöd, även om de återkommande betonar sin tillit till den egna handlingsförmågan att lösa ekonomiska problem. Det är således möjligt att den utspridda ekonomiska knappheten i denna kategori familjer behöver synliggöras ytterligare för att ge dessa föräldrar och barn lämpligt stöd.

Proaktiva stödåtgärder: att förebygga eller skapa problem

Att leva i ekonomisk utsatthet förutsätter ofta att föräldern har förmågan att tillämpa proaktiva strategier och prioritera rätt i förhållande till hushållets resurser (Ridge, 2002; Hjort, 2004). Kognitiva svårigheter kan försvåra tillämpningen av sådana strategier. Familjernas ekonomiska svårigheter består alltså inte bara i brist på pengar utan kan också gälla problem med att hushålla. Några av välfärdsstatens stödformer tar fasta på det genom insatser som ska förebygga ekonomisk utsatthet. Hit hör stödpersoner som god man och hemterapeut. Flera av föräldrarna uttryckte att de gärna skulle ha en god man, men i ett fall hade det inte beviljats och i ett annat fall uppgavs avgiften som är kopplad till uppdraget vara för hög. Louise Ek beskriver lättnaden i att få hjälp med ekonomin:

Intervjuare: Du fick god man nu, det är ganska nyligen, kan du själv se att det är stor skillnad mot innan du hade god man?

LE: Nja, kanske... Just nu kan jag känna att jag mår väldigt gott. Och det här är första chansen egentligen... jag fyller 50 år till hösten och det är första gången jag får tänka på mig själv.

Flera föräldrar berättar om fördelarna med god man: inkomsterna fördelas så att de viktigaste behoven täcks, räkningar betalas i tid och de får en överblick över vad de kan handla för. I några fall formuleras dock gode män som orsak till att den ekonomiska utsattheten resulterat i hot mot grundläggande livsvillkor. Att elen stängdes av hos en familj berodde enligt föräldern på att en god man hade glömt att som avtalat betala räkningen. En förälder hade erfarenhet av flera gode män som genom att missköta sina uppdrag bidragit till skuldsättning:

Sylvia Löv: Jag fick söka skuldsanering som jag fick igenom, det var också ett glapp på två år som jag inte hade god man. Jag sade upp henne omedelbart och förklarade varför. De trodde ju inte på mig, hon har hävdatt att det inte var så och att hon inte sett räkningarna medan jag sa att räkningarna går direkt till henne...hon bara "ja, det gör de ju". Du vet... bara för att man är LSS:ad så förstår man inget.

Citatet visar en utsatthet som handlar om något utöver ekonomisk knapphet eller bristande förmåga att hantera ekonomin, eller att bli sviken av en person med ett förtroendeuppdrag, nämligen om att på grund av sin funktionsnedsättning bli misstrodd när stödpersonens svek som lett till ekonomiska problem blir uppmärksammat. Oförmågan att hantera sin ekonomi kan betraktas som ett socialt stigma, som kanske fjärrar dessa föräldrar än mer från känslan av att vara en "normal" förälder (jfr Bertilsdotter Rosqvist & Lövgren, 2013). I citatet nedan beskrivs väl hur de ekonomiska problemen kan te sig för en person med kognitiva svårigheter:

Intervjuare: Kan det vara svårt att handla ekonomiskt? Att veta hur man får bäst valuta för pengarna?

Maya Palm: Ja. Min hemterapeut har lärt mig att titta på kilopriserna och försöka räkna ut. Det är bara det att mitt tålmod när det gäller vissa saker är ganska litet. Att räkna ut från det ena till det andra, vilket som är billigast ... om jag inte har henne med som jag kan stå och diskutera med blir det ett sammelsurium i mitt huvud och jag blir alldeles konfys. Det kladdar ihop sig i skallen och så står jag där och fattar ingenting till slut. Det är ju mitt problem, liksom.

I: Så ni hjälps åt med det.

MP: Ja, och det behövs (...) när jag har pengarna i handen märker jag inte hur mycket som går åt. Det funkade inte häruppe, mellan pengarna och huvudet så att säga.

Maya Palm som är förälder till två tonåringar har stöd av hemterapeut, vilket till skillnad från en del andra insatser har ett uttalat familjeperspektiv. Häri ingår samverkan med de aktörer som är aktuella utifrån familjens situation och det finns därmed en slags inbyggd flexibilitet i insatsen. I hemterapeutens arbete kan alltså stöd i ekonomin ingå, vilket Maya återkommande lyfter fram som mycket positivt. Tanken är att stötta i de behov som uppstår med syftet att pedagogiskt utveckla föräldrarnas förmåga att själv klara av behoven i framtiden, vilket bygger på ett antagande om en utvecklingspotential hos föräldern. I expertintervjun med råd- och stödenheten betonades att insatsen inte ska uppfattas som hemtjänst, som utför arbete i hemmet åt föräldern, utan snarare som hjälp till självhjälp vilket förutsätter en förmåga hos föräldern om arbetet ska bli utfört.

Som framgått är välfärdsstatens stöd i familjernas ekonomiska situation ibland otillräckligt, stödet att hantera de knappa resurserna kan till och med vara destruktivt. Kan familjerna då finna ekonomiskt stöd på annat håll? Nedan granskar vi familjernas relation till släktnätverket för att sedan se på välgörenhetsorganisationernas betydelse.

Familjenätverk på gott och ont

Tillgång till ett stabilt socialt nätverk framhålls ofta som en betydelsefull skyddsfaktor i familjer där föräldrarna har en intellektuell funktionsnedsättning, i synnerhet för barnen (se t.ex. Faureholm, 2006; Sigurjónsdóttir & Traustadóttir, 2010; McConnell et al., 2011). Booth och Booth (1998) har argumenterat för en vidare definition av föräldrabegreppet där förmågan att ta stöd av omgivande och välfungerande nätverk inkluderas i bedömningen av föräldraförmågan. Stöd från familjenätverket till dessa föräldrar kan därmed upplevas som mer normaliserat i jämförelse med icke-funktionsnedsatta föräldrar, både av dem själva och av omgivningen. Cleaver, Unell och Aldgate (2011) noterar emellertid att ensamstående mödrar med intellektuell funktionsnedsättning kan ha ett mer begränsat nätverk än andra mödrar i samma situation, vilket indikerar att familjenätverket inte kan tas för givet som resurs.

Att ta emot ekonomiskt stöd från familjenätverket kan också vara problematiskt då positionen som vuxen och förälder ofta associeras till självbestämmande och aktörskap (se Bertilsdotter Rosqvist & Lövgren, 2013). Tidigare forskning om familjer i ekonomisk utsatthet visar att ekonomiskt stöd från ursprungsfamiljen givetvis kan underlätta men också innebära problem i relationen då föräldern ifrågasätter sin förmåga till självständighet och ett gott föräldraskap, vilket i sin tur kan upplevas som skamfyllt och stigmatiserande (Hjort, 2004; Näsman et al., 2012). För vuxna med funktionsnedsättningar är frågan om status som vuxen och förälder därmed sannolikt komplex, vilket kan göra beroendet av närstående än mer utmanande. Sigurjónsdóttir och Traustadóttir (2010) påpekar här till att rädsla för att de egna barnen ska bli placerade pressar många föräldrar med intellektuell funktionsnedsättning att mer eller mindre motvilligt upprätthålla en relation till sina föräldrar. Det är därför möjligt att föräldrarna kan uppleva familjenätverkets stöd rörande familjens ekonomi med viss ambivalens. Flera uppger att de relativt regelbundet får ekonomisk hjälp av sina egna föräldrar eller släktingar, särskilt till barnen:

Sylvia Löv: Mamma brukar sticka åt pojken en femtiolapp om hon vet att det är utflykt på mina veckor. Farmor öser över pengar istället. Han kom hem en dag med 800 kronor på sig, "vad är det här!" sa jag, "farmor", sa han. Jag ringde upp pappan som skulle höra efter med farmor och så var det ju, han skulle betala till gitarrkursen och köpa nånting...och så lite fickpengar.

I citatet ovan är det, utifrån ordval som "öser", möjligt att tolka in ett avståndstagande till farmoderns hjälp. Sylvia återkommer senare i intervjun till hur den emellanåt ansträngda relationen dem emellan försämras ytterligare av de ständiga ekonomiska bidragen till barnbarnet, vilka upplevs som en maktdemonstration. Flera föräldrar berättar om hur det ekonomiska stödet inte är enbart av godo:

Intervjuare: Fanns dina föräldrar som ett stöd också när barnen var mindre?

Ella Skog: Ja, när de var pigga.

I: Vad kunde de hjälpa till med?

ES: Kanske att dottern kunde ha sitt hästintresse, att det gick ihop. Om det krisade nån gång så kunde vi få pengar, vi ville ju låna men vi fick ju. Det är det där beroendet som gör ont i en, fan att man inte klarar sig själv.

Att uppleva att man inte klarar sig själv formuleras återkommande som problematiskt. Ella uttrycker en frustration över att det ekonomiska stödet är en gåva istället för ett lån eftersom detta har andra känslomässiga konnotationer och påverkar både självkänslan och relationen till föräldrarna. Liknande tankar framkommer i intervjun med Lena Björk:

Intervjuare: När då din far betalar saker och när barnen frågar honom... Hur upplever du det?

LB: Ett rent helvete för jag vill naturligtvis ge barnen men jag kan inte eftersom jag prioriterar mat, räkningar, att de är hela och rena...det är liksom det viktigaste. Sen att vi själva får komma lite i skymundan...då är det så, liksom.

Ambivalensen till ekonomisk hjälp från familj och släkt är tydlig: hjälpen är uppskattad och välbehövlig, men ger också upphov till känslor av otillräcklighet och olust även när relationerna inom familjenätverket i övrigt beskrivs i positiva ordalag. Stödet innebär samtidigt en insyn i något som kan upplevas som skamliga misslyckanden:

Maya Palm: Morfar betalade av alla kronofogderäkningar första gången men sa att om jag får ett par till så är jag körd, då skulle han inte hjälpa till mer. Och det är ju förståeligt. Men jag fick ju fler eftersom jag shoppade via nätet och sådär.

En annan aspekt som komplicerar relationen mellan vardagsekonomin och släktnätverket synliggjordes i expertintervjun med råd- och stödenheten där det påpekades att sådana ekonomiska tillskott försvårar möjligheterna för stödpersoner att få en nödvändig överblick över ekonomin vid samverkan med andra relevanta aktörer, t.ex. gode män eller socialtjänsten. Vidare framfördes att dessa föräldrar ofta behöver stöd att hantera ekonomin snarare än extra tillskott, eftersom det senare istället kan försvåra en restriktivushållning. Stödet bör med andra ord handla om att föräldrarna ska begränsa konsumtionen till den låga nivå som inkomsterna tillåter och tillskottet kan därmed ge "fel signaler" om vad som är möjligt. Att tillskottet eventuellt behövs för att dessa familjer, som under lång tid är beroende av ekonomiskt stöd på en låg nivå, ska få en god materiell levnadsnivå ingår inte i ett sådant tankemönster (jfr Näsman et al., 2012). Flera föräldrar ger även exempel på att medlemmar i familjenätverket antingen avstår från att bistå ekonomiskt eller rentav istället

bestjäl eller utnyttjar dem. Både Louise Ek och Anna Grahn hade haft partner som exploaterade dem ekonomiskt:

AG: Jag hamnade hos kronofogden på grund av min ex-man, han var duktig på att försnilla bort pengarna, så då hamnade jag där för hans skull. Räkningar och sånt som gjorde att jag hamnade där, för det var dom jag stod på och han sa att han betalade allting. Men så visade det sig inte vara.

I: Vad fick det för konsekvenser för dig?

AG: Ja, att jag sitter där fortfarande i och med att jag inte haft någon möjlighet att betala.

Liksom i fallet med de misskötsamma gode männen förekom att professionella inte trodde på dylik ekonomisk exploatering när situationen uppdagades. Detta kan ses som en indikation på att mödrar med kognitiva svårigheter riskerar att drabbas av ekonomiskt förtryck i nära relationer (se t.ex. McCloskey, 1996). Föräldrarnas berättelser bekräftar till stor del det som framkommit i tidigare forskning om betydelsen av familjenätverkets stöd, här synliggörs dock det ekonomiska stödet och dess implikationer mer explicit. Valfärdsstatens eventuella förgivettagande av ekonomiskt stöd från familjenätverket, t.ex. genom att bedöma föräldraförmåga utifrån ett vidgat föräldraskapsbegrepp, framstår som problematiskt av flera skäl: dels kan det ekonomiska beroendet underblåsa redan existerande känslor av osjälvständighet och otillräcklighet i föräldrarollen, dels kan nätverkets stöd vara obefintligt eller relationen snarare destruktiv.

Välgörenhetsorganisationer

Det finns indikationer på att ekonomiskt utsatta familjer allt oftare söker sig till välgörenhetsorganisationer (Harju, Hjort & Montesino, 2009). Välgörenhet utgör ett komplement till socialtjänstens ekonomiska bistånd och stödet tycks successivt ha kommit att gälla alltmer basala behov som glasögon och kläder (Majblomman, 2011). Familjerna i vår studie är inget undantag då flertalet av dem har sökt och ibland fått bidrag:

Lena Björk: Man kan gå till kyrkan eller Röda korset och så men... oftast försöker man trolla med knäna. Men ibland är det kört.

Kopplingen mellan funktionsnedsättningen och svårigheten att få ekonomiskt stöd blir åter tydlig när frågan om välgörenhetsorganisationer återkommer i flera intervjuer:

Paul Ask: Jag har varit dålig när det gäller att söka bidrag, söka vad jag har rätt till... är fortfarande väldigt dålig på att sätta igång. När jag lagade tänderna fanns det tydligen en fond dit man kunde skicka in kvittona och få tillbaks lite pengar. Då var det ju krångligt, ett kvitto var borta, så tänkte jag "nej" och så jag med min dyslexi, det blev väldigt svårarbetat. Då kände jag "nej, jag skiter i det här, jag har ju löst det, jag kan gå vidare". Men ibland tänker jag att man kanske ska göra det, fördjupa sig i sådana där saker. En del människor sitter ju med sånt jämt och kämpar, ensamma föräldrar med flera barn, det finns väldigt många fonder och internet är ju så tillgängligt så det går ju att kolla fonder åt alla håll.

Att söka bidrag från välgörenhetsorganisationer ställer krav som kan vara övermäktiga för personer med kognitiva svårigheter. Föräldrarna blir i mötet med kraven påmind om svårigheterna och kan lasta sig själva för dessa. De beskriver behov av hjälp med att hitta information om organisationerna och stöd att skriva ansökan. Flera får sådan hjälp från kontaktpersoner, ledsagare och hemterapeuter, men också från andra professionella som de möter i verksamheter som inte rör deras ekonomiska situation. Även stödpersoner kan instämna i att hjälp från välgörenhetsorganisationer kan vara svåråtkomlig:

Ledsagare: Sedan är det ett väldigt gissel, det är så mycket man ska fylla i... det är ganska krångligt att söka bidrag.

Intervjuare: Det är krångliga blanketter.

Monica Lind: Ja. Man ska ha intyg, man ska ha inkomstgrejer ...

L: Och så ska man beskriva exakt vad man ska ha, vad som behövs, och har man då funktionshinder så kan det vara ganska bökit.

ML: Ja, och jag klarar inte av papper, för jag kan knappt läsa.

Att beviljas stöd från välgörenhetsorganisationer är till skillnad från ekonomiskt bistånd ingen rättighet även om blanketten är korrekt ifylld och behoven finns. Föräldrar berättar både om hur de fått stöd och att de ibland sökt hjälp men blivit utan:

Sylvia Löv: För drygt två år sen var det en sommar när vi inte fick något, då var jag tvungen att plocka från hyrespengarna. Då påverkas ju hyran och då fick jag gå till kyrkan och Frälsningsarmén, delade på hyran. Det kändes bra men ändå, man måste liksom tigga om det och det är ganska påfrestande. Känner att man måste överleva för att jaga de här pengarna (...)
Man söker fonder och får avslag... fondmedel är ju till för att få hjälp men man får ändå avslag.

Som framgår här kan biståndet från välgörenhetsorganisationer gälla basala behov som hyran, vilket reser frågan om vilken roll civilsamhället respektive välfärdsstaten ska ha i att säkra välfärden för föräldrar som både är ekonomiskt utsatta och har en funktionsnedsättning. Den diskussionen ryms inte här, men vi konstaterar att även för dessa familjer är

biståndet från välgörenhetsorganisationer viktigt men samtidigt svårtillgängligt. Att från välfärdsstatens sida betrakta välgörenhet som en möjlig stödfunktion för dessa familjer är därför att bortse från de komplexa förhållanden som präglar deras vardag och att det kan behövas ytterligare stöd för kontakten med civilsamhället.

Barnperspektiv i stödet till föräldrarna

Fokus har här legat på föräldrarnas erfarenheter, men dessa kan inte helt frikopplas från barns villkor varför vi avslutningsvis ägnar detta några ord. När barnens utsatthet diskuteras i forskning om familjer där föräldrar har kognitiva svårigheter relateras barnens eventuella utsatthet främst till de konsekvenser föräldrarnas svårigheter kan få för familjen som helhet (se t.ex. McConnell et al., 2011). Utöver ekonomisk utsatthet nämns otrygga boendemiljöer och föräldrarnas svaga förankring på arbetsmarknaden (Cleaver et al., 2011; Man et al., 2014). Att fattigdom är den mest kritiska faktorn som hotar ett gott föräldraskap har också beskrivits i en studie med föräldrar som upplever samverkande problematiker (Russell, Harris & Gockel, 2008), vilket avspeglas i vår studie då föräldrarna ofta artikulerar fattigdomen som försvårande av föräldraskapet.

Som tidigare nämnts är åtgärder enligt LSS individorienterade medan insatser via SoL kan ha mer av ett familjeperspektiv, vilket gör det rimligt att anta att de senare i större utsträckning omfattar barnen. Det stöd föräldrarna erbjuds riktar sig i första hand till föräldern, men kan naturligtvis indirekt gynna barnen. Uppdraget som god man innefattar inte heller ett familje- eller barnperspektiv utan är riktat mot uppdragets huvudman, dvs. föräldern. I intervjun med överförmyndarförvaltningen framkom att uppdraget som god man inte ska påverkas nämnvärt av att huvudmannen är förälder och att gode män och förvaltare sällan ställs inför uppgiften att hantera frågor som rör omvårdnaden av barnen. I budgetplanering märks ett barnperspektiv såtillvida att hantering av barnbidrag och andra bidrag som är relaterade till barn ingår. Vi fann dock exempel på hur en mer direkt relation även till barnen i familjerna ändå är möjlig. Sylvia Löf, som har erfarenhet av ett flertal gode män, beskriver hur insatsen i praktiken även kunde omfatta direkt samspel med hennes son:

SL: Han har inte sagt så mycket om min gode man. Den vi hade tidigare tyckte han var lite jobbig...hon gjorde allt så stort, ville visa på magnetavlan hur mycket vi fick in och var det ska gå, hyra och mat och så. Sånt är väl bra men han var lite för liten för det då. Idag tror jag det skulle fungera bättre.

Intervjuare: Hon tog på sig att liksom undervisa honom..?

SL: Precis, att det här är viktigt att betala och så.

I citatet ovan, liksom i intervjun i övrigt, framgår att Sylvias gode man använde det handlingsutrymme som uppdraget medgav till att inkludera pedagogisk vägledning av sonen i hushållsekonomin. Vi ser här hur professionella informellt utvidgar sitt uppdrag i mötet

med den här gruppen familjer, möjligen på grund av att familjeperspektivet i grunden saknas men är uppenbart behövt. Detta framkommer också rörande hemterapeuter men där kan det tillskrivas insatsens mer uttalade familjeperspektiv, även om detta per definition inte behöver vara liktydigt med ett barnperspektiv. Inkluderandet av barnens behov tycks således till stor del vara avhängigt den enskilde stödpersonens bedömning och agerande.

Det som saknas i detta avsnitt är barnens egna berättelser. Om forskningsläget är begränsat gällande dessa föräldrars erfarenheter av ekonomisk utsatthet, så är forskning som fokuserar barnens perspektiv än mer knapp. Det har heller inte varit möjligt att inom tidsramen för denna studie intervjua barn till föräldrar med kognitiva och ekonomiska svårigheter. Utifrån tidigare forskning vet vi dock att barn ofta upplever ett vardagsliv i ekonomisk utsatthet som problematiskt, och att de därför kan utveckla komplexa strategier för att hantera och dölja sin situation (se t.ex. Ridge, 2002; Näsman et al., 2012; Fernqvist, 2013). Mot bakgrund av den kunskap som finns om barns uppväxtvillkor i familjer där föräldrarna har intellektuell funktionsnedsättning (t.ex. Booth & Booth, 1998; Faureholm, 2006) kan vi anta att barnens strategier av ansvarstagande kan omfatta såväl omsorg om föräldern och hemmet som ekonomin. Vi saknar dock empirisk kunskap om hur barn i Sverige i dessa familjer hanterar ekonomiska frågor.

Diskussion

Denna artikel har med utgångspunkt i föräldrars berättelser belyst de ekonomiska villkoren för föräldrar med kognitiva svårigheter. Den övergripande frågan har varit hur samhällets stöd ser ut och hur det kan relateras till samhällsperspektiv, lagstiftning och professionell praktik i relation till dessa familjer. Vi konstaterar att föräldrarna ofta upplever ekonomisk knapphet och funktionsnedsättning som tätt sammanlänkade. Tidigare forskning har tämligen entydigt visat att intellektuella funktionsnedsättningar ofta är associerade med ekonomisk utsatthet och social exkludering, vilket också Socialstyrelsen observerat. Ekonomisk utsatthet kan ibland formuleras som ytterligare ett synliggörande av det stigma föräldrar kan uppleva på grund av sin funktionsnedsättning, i synnerhet i relation till föräldraskapet. Ekonomin beskrivs ofta som mycket knapp vilket påverkar basala behov, så att elen stängs av och att det saknas vinterkläder till barnen. Delvis kan det avhjälpas med ekonomiskt stöd från familjenätverket, men som framkommer såväl i tidigare forskning som i våra data är det ambivalent och långt ifrån oproblemiskt. Ekonomiskt stöd till sådana familjer – i form av ekonomiskt bistånd och hjälp att hantera ekonomin – skulle således kunna vara en prioriterad insats från samhällets sida, men så tycks inte vara fallet. Vägen till stöd till såväl föräldrar som barn kommer ofta an på initiativförmågan på individnivå, bland stödpersonerna och hos föräldrarna själva. Mer systematiska och lättillgängliga åtgärder som fokuserar på hantering av ekonomin i dessa familjer saknas uppenbarligen trots den välbelagda korrelationen mellan föräldrars kognitiva svårigheter och ekonomisk utsatthet.

Ekonomiskt bistånd från socialtjänsten eller stöd från välgörenhetsorganisationer kan också upplevas som svårtillgängligt, vilket leder oss in på artikelns andra huvudlinje. Det ekonomiska biståndets konstruktion, som både präglar den ekonomiska nivån och kraven för beviljande, diskvalificerar många av föräldrarna från att söka, eftersom de på grund av funktionsnedsättning inte lever upp till det som lagstiftning och praxis kräver. Om detta förhållande ska kvarstå krävs att personer med kognitiva svårigheter har andra möjligheter att få ett rimligt ekonomiskt stöd än via SoL. Detta gäller kanske särskilt personer som saknar diagnos och därmed inte är berättigade till stöd enligt vare sig LSS eller genom sjukersättning – en ”tyst grupp” enligt en av de intervjuade professionella. Det handlar således inte bara om att möjligheter till ekonomiskt stöd finns, utan också att den upplevs som tillgänglig. Flera av föräldrarna uppger att de behöver hjälp både med att upptäcka möjligheten att söka bidrag från välgörenhetsorganisationer, och sedan med att skriva ansökan. Tillgängligheten till även förhållandevis öppna instanser som välgörenhetsorganisationer är således begränsad. Förhoppningen är att föräldrarnas erfarenheter, som vi här förmedlat, kan bidra till att synliggöra relationen mellan ekonomiska och kognitiva svårigheter i barnfamiljer samt hur samhällets stödfunktioner behöver utvecklas för att säkra välfärden för dessa barnfamiljer.

Referenser

- Bertilsdotter Rosqvist, Hanna & Lövgren, Veronica (2013) Doing adulthood through parenthood: Notions of parenthood among people with cognitive disabilities. *ALTER. European Journal of Disability Research*, 7(1): 56–68.
- Booth, Tim & Booth, Wendy (1998) Think of the children: growing up with parents who have learning difficulties. *Journal of Intellectual Disabilities*, 2(3): 138–143.
- Bruno, Linnea (2012) *Föräldrar med kognitiva svårigheter – att bryta ny mark. Erfarenheter från Uppsala län*. Stiftelsen Allmänna barnhuset och SUF – Kunskapscentrum. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Charmaz, Kathy (2006) *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. London; Thousand Oaks: SAGE.
- Cleaver, Hedy, Unell, Ira & Aldgate, Jane (red.) (2011) *Children's needs – parenting capacity: child abuse: parental mental illness, learning disability, substance misuse and domestic violence*. London: TSO.
- Emerson, Eric (2007) Poverty and people with intellectual disabilities. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(2): 107–113.
- Faureholm, Jytte (2006) *Man må jo kæmpe: børns opvækst i familier, hvor mor er udviklingshæmmet*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Fernqvist, Stina (2013) *En erfarenhet rikare? En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Harju, Anne, Hjort, Torbjörn & Montesino, Norma (2009) *Utanför välfärdsstaten: Om frivilligt socialt arbete och ekonomiskt utsatta barnfamiljer*. Växjö: IVOSA.
- Helgøy, Ingrid, Ravneberg, Bodil & Solvang, Per (2003) Service Provision for an Independent Life. *Disability & Society*, 18(4): 471–487.
- Hjort, Torbjörn (2004) *Nödvändighetens pris: konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Lund: Socialhögskolan.

- Ineland, Jens, Molin, Martin & Sauer, Lennart (2013) Normalitet och identitet i det senmoderna – om personer med intellektuella funktionshinder i relation till utbildning och arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 20(1): 53–70.
- Johansson, Håkan (2001) *I det sociala medborgarskapets skugga: rätten till socialbidrag under 1980- och 1990-talen*. Lund: Arkiv.
- Jones, Nicola (2013) Good Enough Parents? Exploring Attitudes of Family Centre Workers Supporting and Assessing Parents with Learning Difficulties. *Practice: Social Work in Action*, 25(3): 169–190.
- Lassinantti, Kitty (2014) *Diagnosens dilemman: identitet, anpassning och motstånd hos kvinnor med ADHD*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Levinsson, Henrik & Jiborn, Magnus (2013) *Minuskontot: ekonomiska villkor för personer med psykisk funktionsnedsättning*. Hjärnkoll/Nationell samverkan för Psykisk Hälsa.
- Lövgren, Veronica (2013) *Villkorat vuxenskap. Levd erfarenhet av intellektuellt funktionshinder, kön och ålder*. Umeå: Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- Majblomman (2011) *Majblomman om skolbarns rätt till glasögon*. PM 2011-11-01.
- Man, Nicola, Llewellyn, Gwynnyth & Wade, Catherine (2014) *Estimated Prevalence and Living Circumstances of Parents with Intellectual Disability in Australia from Selected National Surveys: Technical Report 1*. Lidcombe, NSW: University of Sydney.
- McCloskey, Laura Ann (1996) Socioeconomic and Coercive Power within the Family. *Gender & Society*, 10(4): 449–463.
- McConnell, David, Feldman, Maurice, Aunos, Marjorie & Prasad, Narasimha (2011) Parental cognitive impairment and child maltreatment in Canada. *Child Abuse & Neglect*, 35(8): 621–632.
- Milton, Pia (2006) *Arbete i stället för bidrag? Om aktiveringskraven i socialtjänsten och effekten för de arbetslösa bidragstagarna*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Näsman, Elisabet, Ponton von Gerber, Christina & Fernqvist, Stina (2012) *Barnfattigdom: om bemötande och metoder ur ett barnperspektiv*. Stockholm: Gothia.
- Ridge, Tess (2002) *Childhood poverty and social exclusion. From a child's perspective*. Bristol: The Policy Press B.
- Russell, Mary, Harris, Barbara & Gockel, Annemarie (2008) Parenting in poverty: Perspectives of high-risk parents. *Journal of Children and Poverty*, 14(1): 83–98.
- Schalock, Robert L. (2011) The evolving understanding of the construct of intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 36(4): 227–237.
- Sigurjónsdóttir, Hanna Björg & Traustadóttir, Rannveig (2010) Family within a family. I: G. Llewellyn, R. Traustadóttir, D. McConnell & H. B. Sigurjónsdóttir (red.) *Parents with intellectual disabilities: past, present and futures*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Socialstyrelsen (2010a) *Alltjämt ojämligt! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2010b) *Inkomster och utgifter för vissa personer 20–64 år med funktionsnedsättningar Specialbearbetning av SCB:s undersökning HEK*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Starke, Mikaela (2005) *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap?* Stockholm: Socialstyrelsen.
- Starrin, Bengt (2008) Är det skamligt att vara fattig? I: H. Swärdh & M.-A. Egerö (red.) *Villkorandets politik. Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder – då och nu*. Malmö: Egalité.
- Swain, Phillip & Cameron, Nadine (2003) 'Good Enough Parenting': parental disability and child protection. *Disability & Society*, 18(2): 165–177.
- Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.